

Agnieszka Franczyk

<https://orcid.org/0000-0001-7240-3018>

Anna Rajchel

<https://orcid.org/0000-0002-9354-1927>

DOI: 10.34866/snjh-1514

Postawy studentów wobec edukacji zdalnej – doniesienie z badań

Attitudes of students towards remote education - research report

Key words: higher education, online learning, students, remote education, COVID-19 pandemic.

Abstract: The main objective of the presented research was to increase knowledge about the attitudes of students towards online education, which became a necessity due to the COVID-19 pandemic. A diagnostic survey method was applied. To collect research material, a self-designed online questionnaire survey was used. The study involved 350 students from three universities in the city of Opole. Analysis of the respondents' statements (N = 232) allowed the conclusion that almost the same percentage of respondents had a positive attitude towards remote education (37%) as those with a negative attitude (34.1%), regardless of the mode of study (full-time vs. part-time). The remaining participants adopted a moderate attitude (28.9%), recognizing both its advantages and disadvantages. The surveyed students most frequently mentioned the following advantages of remote education: time-saving, reduced costs associated with accommodation and commuting to the university, and greater flexibility in balancing studies with work. However, nearly half of the 350 students declared that they were more engaged and motivated to learn during in-person classes than during online sessions. Nevertheless, one-third of the respondents did not perceive any differences in this regard, which may indicate their effective adaptation to the new educational conditions.

Słowa kluczowe: szkolnictwo wyższe, nauka online, studenci, edukacja zdalna, pandemia COVID-19.

Streszczenie: Głównym celem prezentowanych badań było poszerzenie wiedzy na temat tego, jaką postawę mają studenci wobec edukacji online, która stała się koniecznością z powodu pandemii COVID-19. Zastosowano metodę sondażu diagnostycznego. W celu zebrania materiału badawczego wykorzystano kwestionariusz ankiety własnego autorstwa w wersji online. Badaniami objęto 350 studentów z trzech uczelni miasta Opola. Analiza wypowiedzi respondentów (N = 232) pozwoliła na konstatację, że niemal taki sam procent badanych prezentował postawę pozytywną wobec edukacji zdalnej (37%), co negatywną (34,1%) i to niezależnie od trybu studiowania (stacjonarnie vs niestacjonarnie). Pozostali przyjęli postawę umiarkowaną (28,9%) dostrzegając zarówno jej wady, jak i zalety. Ankietowani najczęściej wskazywali na takie walory edukacji zdalnej, jak: oszczędność czasu, zmniejszenie kosztów związanych z zakwaterowaniem

i dojeżdżaniem na uczelnię, większą łatwość w godzeniu studiów z pracą. Jednak blisko połowa z 350 studentów zadeklarowała, że była bardziej zaangażowana i zmotywowana do nauki podczas zajęć stacjonarnych niż w trakcie zajęć online. Aczkolwiek co trzeci badany nie dostrzegł różnic w tym zakresie, co może świadczyć o skutecznym przystosowaniu się do nowych warunków edukacyjnych.

Wprowadzenie

Pandemia COVID-19 i związane z nią ograniczenia postawiły polskie szkoły i uczelnie wyższe, uczniów i studentów w nowej rzeczywistości edukacyjnej. Mimo iż pojawił się lęk przed chorobą, niepokój związany z rosnącymi statystykami dotyczącymi zakażeń i zgonów, również młodych ludzi, to takie instytucje jak urzędy, przedszkola, szkoły, uniwersytety musiały nadal funkcjonować i realizować swoje zadania. Zgodnie z rozporządzeniami Ministra Edukacji i Nauki wprowadzono przepisy dotyczące nauczania zdalnego związanego z zamknięciem wszystkich szkół i placówek oświatowych. Nauka online obnażyła niedostatki Polaków w kilku ważnych obszarach. Pierwszy to brak dobrego sprzętu do nauczania na odległość. Problem ten dotyczył nauczycieli, uczniów i studentów. Drugi obszar, to słaby dostęp do internetu. Trzeci problem, to niewystarczające umiejętności do posługiwania się programami, umożliwiającymi kontakt za pośrednictwem sieci.

W związku z edukacją zdalną pojawiły się próby odpowiedzi na następujące pytania: jaka jest efektywność i skuteczność nauczania online?; w jaki sposób można wykorzystać taką formę edukacji w perspektywie czasowej?; jak nauczyciele i studenci oceniają kształcenie na odległość?; jak młodzież ocenia swoje przygotowanie do egzaminów i swoją uczciwość w trakcie sesji zaliczeniowej i egzaminacyjnej?; jakie było samopoczucie nauczycieli i studentów w związku z zamknięciem szkół, ograniczeniem przemieszczania się i edukacją na odległość?

Celem artykułu jest zaprezentowanie postaw studentów szkół wyższych miasta Opola wobec edukacji zdalnej. W części pierwszej dokonano wyjaśnień terminologicznych i przywołano wybrane polskie i zagraniczne raporty dotyczące kształcenia na odległość. Część empiryczna zawiera opis wyników badania zrealizowanego na początku semestru letniego roku akademickiego 2020/2021.

Edukacja zdalna w szkolnictwie wyższym

Edukacja na odległość, e-edukacja, e-learning to pojęcia związane z nietradycyjną formą nauki. Maria Zajac (2021) wyjaśnia, że nie należy traktować terminu e-learning odrębnie w stosunku do nauczania zdalnego czy nauczania online, i że kryterium podziału nie stanowi czas realizacji zajęć (zajęcia synchroniczne vs asynchroniczne). E-learning jako forma nauczania na odległość z wykorzystaniem technik informacyjno-komunikacyjnych, w tym internetu, może być realizowany zarówno w sposób synchroniczny, jak i asynchroniczny. W związku z powyższym w prezen-

towanym artykule słowa: e-learning, e-edukacja, edukacja zdalna oraz edukacja online, będą stosowane zamiennie.

Trudno jest jednoznacznie wyznaczyć konkretną datę powstania e-learningu, jednak przyjmuje się, że był to rok 1728, kiedy gazeta *The Boston Gazette* zamieściła pierwsze ogłoszenie o możliwości odbycia korespondencyjnego kursu stenografii (Konieczek 2017, s. 36). E-edukacja na poziomie uniwersyteckim nie jest zjawiskiem nowym. Szkoły wyższe korzystają z elektronicznych systemów obsługi uczelni, funkcjonują wirtualne indeksy, dziekanaty, biblioteki. W szkołach podstawowych i ponadpodstawowych nauczyciele korzystają z e-dzienników i e-podręczników. Jednak nie przypuszczano, że nauka online przez pewien okres będzie jedyną możliwą formą edukacji wykluczającą bezpośredni kontakt nauczyciela ze studentami. Do tej pory zajęcia online były tylko uzupełnieniem edukacji tradycyjnej i proces całkowitego przejścia z jednej, już znanej formy, do drugiej, której trzeba było się nauczyć, nie dla wszystkich okazał się łatwym. W związku z pandemią pojawiła się potrzeba ponownego zdefiniowania celów nauczania, efektów kształcenia, wprowadzenia nowych metod i form pracy. Zaistniała konieczność zainteresowania się sytuacją studentów i nauczycieli: ich zdrowiem psychicznym (Sahu, 2020), relacją między zaspokojeniem podstawowych potrzeb psychicznych studentów a procesem uczenia się (Holzer i in., 2021), tym, co uważają oni za wady i zalety edukacji zdalnej (Romaniuk, Łukasiewicz-Wieleba, 2021, s. 38–43). Badaczy interesowało także zdanie nauczycieli akademickich na temat szans i zagrożeń wynikających z przeprowadzania egzaminów online (Romaniuk, Łukasiewicz-Wieleba, 2021, s. 21–22), czy kryzysowej zdalnej edukacji (Łukasiewicz-Wieleba i in., 2020).

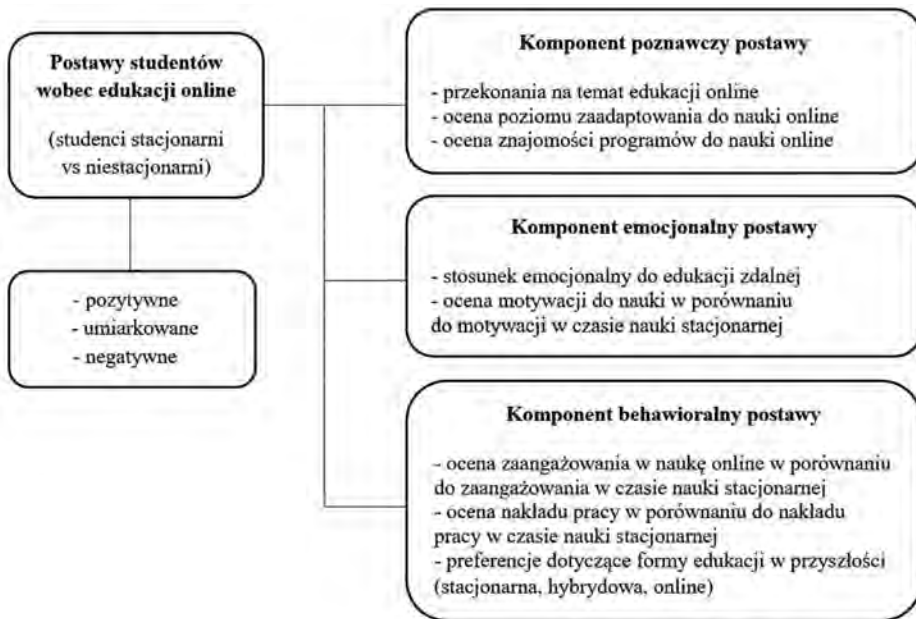
Doświadczenia i opinie młodzieży akademickiej dotyczące kształcenia na odległość stały się przedmiotem badań i analiz nie tylko w Polsce (Białas i in., 2020; Czapliński i in., 2020; Długosz, 2020; Mazur, 2021; Romaniuk, Łukasiewicz-Wieleba, 2021; Zawadka i in., 2020), ale i za granicą. Badania zagraniczne obejmowały takie zagadnienia jak np.: wpływ izolacji na studentów i nauczycieli akademickich (Filho i in., 2021), wpływ pandemii na życie uczniów i ich stan psychiczny, aktywność młodych ludzi na portalach społecznościowych (Chaturvedi i in., 2021), wpływ pandemii na naukę i pracę zawodową studentów (Aucejo i in., 2020), zdrowie psychiczne młodych ludzi (Jojoa i in., 2021; Son i in., 2020), osobowościowe predyktory przystosowania (Rettew i in., 2021), czy dostęp studentów do internetu (Cullinan i in., 2021).

Metodyka badań własnych

Problemy badawcze

Głównym celem badania było poszerzenie wiedzy na temat tego, jaką postawę mają studenci wobec edukacji zdalnej (pozytywną, umiarkowaną czy negatywną)? W pracy przyjęto definicję postawy, która zakłada, że jest ona wartościującym nastawieniem opartym na elementach poznawczych, reakcjach uczuciowych oraz intencjach co do przyszłości i na zachowaniu (Zanna i Rempel, 1988). Zatem podjęto

próbę ustalenia, co studenci myślą o edukacji zdalnej (komponent poznawczy), jaki mają do niej stosunek, jaka towarzyszy im motywacja (komponent emocjonalny), oraz jakie jest ich zaangażowanie oraz wkład pracy w naukę w porównaniu do edukacji stacjonarnej, a także jakie są ich preferencje co do formy edukacji w przyszłości (komponent behawioralny)? W badaniu uwzględniono jedną zmienną niezależną: tryb studiów (stacjonarne vs niestacjonarne). Dodatkowo wszystkie wzięte pod uwagę zmienne zobrazowano na rysunku 1. Z uwagi na eksploracyjny charakter badań zrezygnowano z formułowania hipotez badawczych (Rubacha, 2008, s. 102).

Rys. 1. Zmienne uwzględnione w badaniu

Źródło: opracowanie własne.

Osoby badane

W badaniu wzięło udział 350 studentów z trzech opolskich uczelni: Uniwersytetu Opolskiego (56,6%), Politechniki Opolskiej (32%) oraz Wyższej Szkoły Bankowej, Wydziału Ekonomicznego w Opolu (11,4%). W grupie badawczej większość stanowiły osoby studiujące na pierwszym roku studiów, będące po pierwszym semestrze nauki online (71,7%), natomiast 28,3% stanowili studenci późniejszych lat. Przeważająca część respondentów studiowała w trybie stacjonarnym (82%), pozostali w trybie niestacjonarnym (18%). Uwzględniono studentów takich kierunków, jak: pedagogika (56%), informatyka (12%), ekonomia (8,6%), zarządzanie (6%), filologia (5,1%), praca socjalna (2,9%), biologia (2%), historia (1,7%), administracja

(1,7%), matematyka (1,1%) i inne (2,9%). Wśród osób badanych większość stanowiły kobiety (78,9%), natomiast mężczyźni – 21,1%. Dobór próby miał charakter nieprobabilistyczny.

Procedura badań

Badania zrealizowano w okresie od 27.02.2021 do 13.03.2021. Posłużono się metodą sondażu diagnostycznego. W celu zgromadzenia materiału badawczego wykorzystano kwestionariusz ankiety własnego autorstwa w wersji online. Narzędzie zawierało dwa pytania z wykorzystaniem pięciostopniowej skali, gdzie 1 oznaczało *Bardzo słabo*, a 5 *Bardzo dobrze*; cztery pytania z kafeterią zamkniętą oraz jedno pytanie otwarte: *Jaka jest Twoja opinia na temat edukacji online?*

Odpowiedzi na pytanie otwarte zostały skategoryzowane i poddane analizie ilościowej, a wybrane wypowiedzi przytoczono w formie cytatów. Pozostałe wyniki badania zostały opracowane w programie Statistica 13.3. W analizie wykorzystano nieparametryczny test U Manna-Whitneya oraz test chi-kwadrat. W celu wskazania na występowanie istotnych statystycznie różnic między grupami przyjęto poziom istotności $p < 0,05$.

Wyniki

Aby dowiedzieć się, co studenci myślą o kształceniu na odległość, postawiono pytanie: *Jaka jest Twoja opinia na temat edukacji online?* Udzielenie odpowiedzi na nie miało charakter dobrowolny. Spośród 350 studentów, którzy wzięli udział w badaniu, 232 osoby (63,4%) zdecydowały się podzielić swoimi odczuciami i przemyśleniami. W trakcie analizy wypowiedzi starano się ocenić nastawienie studentów do nauki za pośrednictwem internetu. Wyłoniono poglądy wskazujące na postawę jednoznacznie pozytywną, umiarkowaną oraz zdecydowanie negatywną. Do drugiej kategorii zakwalifikowano te głosy, w których zwrócono uwagę zarówno na zalety, jak i wady nauki zdalnej. W tabeli 1 zaprezentowano uzyskane rezultaty.

Tabela 1. Postawy studentów wobec edukacji zdalnej z uwzględnieniem trybu studiów

Postawa wobec edukacji zdalnej	Studenci stacjonarni		Studenci niestacjonarni		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Pozytywna	69	36,1	17	41,5	86	37,0
Umiarkowana	54	28,3	13	31,7	67	28,9
Negatywna	68	35,6	11	26,8	79	34,1
Razem	191	100,0	41	100,0	232	100,0

$\chi^2 = 1,160$, $df = 2$, $p = 0,56$

Źródło: badania własne.

Wynik testu chi-kwadrat okazał się nieistotny statystycznie, co oznacza, że nie wystąpiła zależność między trybem studiów a postawą wobec kształcenia na odległość. Postawy studentów były zróżnicowane, a ich rozkład w grupie raczej równomierny, to znaczy 37% badanych miało stosunek pozytywny do edukacji zdalnej, 28,9% – umiarkowany, nieco ponad jedną trzecią respondentów (34,1%) charakteryzowało nastawianie negatywne.

Egzemplifikacją pozytywnego stosunku do kształcenia za pośrednictwem internetu były wypowiedzi takie jak:

- Uważam, że jest to dobre rozwiązanie w obecnej sytuacji. Z miesiąca na miesiąc zajęcia są coraz lepiej prowadzone. Dzięki edukacji online oszczędzamy bardzo dużo czasu [...]
- Moim zdaniem edukacja online o wiele bardziej usamodzielnia. Dzięki niej lepiej skupiam się na tym, co muszę wykonać, nauczyć się, niż w porównaniu do zajęć stacjonarnych. Zajęcia online są lepiej zorganizowane i uporządkowane, a dzięki temu, że jestem sama przed komputerem, nic mnie nie rozprasza i mam o wiele lepsze efekty w nauce.
- Dzięki niej mam więcej czasu dla siebie, materiały mogę brać skąd chcę (Internet, biblioteki, znajomi itd.). Nie stresuję się spotkaniami z innymi, jestem za ekranem komputera, najczęściej z wyłączoną kamerką, jak większość studentów, pozwala mi to na bardziej regularne odpowiadanie wykładowcom na pytania, nie boję się zgłaszać tak jak na stacjonarnych zajęciach. Pomagają mi też prezentacje, filmy i quizy, które wykorzystują prowadzący podczas swoich zajęć.

Odzwierciedleniem postawy umiarkowanej wobec edukacji online były poglądy, w których studenci dostrzegali zarówno jej wady, jak i zalety:

- Edukacja online odpowiada mi, ponieważ nie muszę dojeżdżać do miasta, ale lepiej pracowało mi się stacjonarnie i miałam wtedy lepszy kontakt z rówieśnikami.
- Ogólnie jest dobrze, ale przy edukacji online nawet ściana potrafi rozproszyć człowieka.
- Uważam, że edukacja online ma wiele plusów jak i minusów. Dzięki edukacji online mogłam lepiej zorganizować sobie czas, ponieważ na uczelnię musiałam dojeżdżać, co było niekiedy problematyczne. Będąc na miejscu zaoszczędzałam czas na dojazdy, dzięki czemu mogłam zrobić więcej rzeczy. Co do minusów, osobiście odczuwam brak ruchu i ciągłe siedzenie przed monitorem sprawiło, że pogorszył mi się wzrok.

Na postawę negatywną wobec edukacji zdalnej wskazywały takie wypowiedzi jak:

- Nie czuję klimatu studiów, jestem mniej zaangażowana i się rozpraszam innymi portalami np. Instagram. Wolałabym uczyć się stacjonarnie.
- Edukacja online przede wszystkim ogranicza kontakty międzyludzkie, brak kontaktu z innymi studentami jak i wykładowcami utrudnia pracę. W edukacji online minusem jest również to, że wokół studenta jest wiele „rozpraszaczy”, które skutecznie odciągają uwagę od zajęć.
- Mogłaby w ogóle nie istnieć.
- Czuję się zamknięty w klatce, brakuje mi bezpośredniego kontaktu z ludźmi.

W trakcie badania poproszono studentów o określenie poziomu znajomości obsługi programów wykorzystywanych do edukacji online oraz stopnia zaadaptowania się do nauki zdalnej. Respondenci dokonywali oceny w oparciu o pięciostopniową skalę, gdzie 1 oznaczało *Bardzo słabo*, a 5 – *Bardzo dobrze*. W celu sprawdzenia, czy istnieją różnice w tym zakresie między studentami studiów stacjonarnych i niestacjonarnych posłużono się testem U Manna-Whitneya (tabela 2).

Tabela 2. Wyniki testu różnic U Manna-Whitneya między studentami stacjonarnymi i niestacjonarnymi w ocenie znajomości obsługi programów do edukacji online oraz poziomu zaadaptowania do nauki zdalnej

Zmienne	Studenci stacjonarni (N=287)			Studenci niestacjonarni (N=63)			Z	p
	M	SD	Me	M	SD	Me		
Ocena znajomości obsługi programów do edukacji online	4,09	0,78	4	3,98	0,68	4	-1,91	0,150
Ocena poziomu zaadaptowania się do nauki online	3,89	0,89	4	4,14	0,74	4	-1,89	0,059

M – średnia, SD – odchylenie standardowe, Me – mediana, Z – wynik testu U Manna-Whitneya

Źródło: badania własne.

Analiza danych pozwala stwierdzić, że zarówno studenci stacjonarni, jak i niestacjonarni ocenili swoją znajomość obsługi programów stosowanych podczas nauki zdalnej jako dobrą (M=4,09, Me=4; M=3,98, Me 4). Również poziom adaptacji do kształcenia na odległość został w obu grupach określony jako dobry (M=3,89, Me=4; M=4,14, Me=4). Nie odnotowano istotnych statystycznie różnic między studentami studiów stacjonarnych i niestacjonarnych. Poniżej przytoczono te wypowiedzi, które wskazują na przystosowanie się respondentów do, wynikającej z pandemicznych obostrzeń, edukacji online:

- Na początku ciężko było się dostosować do nauki zdalnej, ale po pewnym czasie przyzwyczałam się do takiej formy edukacji. [...]
- Wydaje mi się, że wykładowcy i studenci w ciągu tego roku przyzwyczaili się do tego trybu, jak i do organizacji zajęć w takiej formie. Mi osobiście zajęcia online bardzo się podobają.
- W dużym stopniu już się przyzwyczałam; są plusy (oszczędność czasu – brak dojazdów) i minusy (mimo dobrze rozwiniętej komunikacji elektronicznej, cierpią na tym relacje społeczne; trudniej pewne rzeczy wyjaśnić, zorganizować [...]).

Spytano również studentów o to, jak oceniają swoją motywację w trakcie nauki zdalnej w porównaniu do motywacji, jaką mieli podczas nauki stacjonarnej (tabela 3).

Tabela 3. Ocena motywacji studentów podczas nauki online i nauki stacjonarnej z uwzględnieniem trybu studiów

W jakich okolicznościach byłeś/aś bardziej zmotywowany/a do nauki?	Studenci stacjonarni		Studenci niestacjonarni		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Podczas zajęć stacjonarnych	154	53,7	22	34,9	176	50,3
Podczas zajęć online	45	15,7	11	17,5	56	16,0
W obu przypadkach tak samo	88	30,7	30	47,6	118	33,7
Razem	287	100,0	63	100,0	350	100,0

$\chi^2 = 8,115$, $df = 2$, $p = 0,02$

Źródło: badania własne.

Jak wynika z analizy informacji zawartych w tabeli 3, połowa studentów (50,3%) stwierdziła, że była bardziej zmotywowana do nauki podczas zajęć stacjonarnych niż zajęć online. Co trzeci badany (33,7%) zadeklarował, że w obu sytuacjach był zmotywowany w równym stopniu. Jedynie 16% respondentów oceniło, że większą chęć do nauki odczuwało podczas kształcenia na odległość. Ponadto zarejestrowano istotną zależność między oceną motywacji do nauki a trybem studiów ($p = 0,02$). W grupie studentów stacjonarnych dominowały osoby, którym łatwiej było zmotywować się do nauki w murach uczelni niż podczas edukacji zdalnej (53,7%), natomiast w grupie studentów niestacjonarnych największą część stanowiły osoby, dla których obie formy nauki były motywujące w równym stopniu (47,6%).

Na trudności z motywacją studenci wskazywali także w odpowiedziach na pytanie otwarte dotyczące edukacji online:

- Brak kontaktu zarówno z rówieśnikami, jak i profesorami osłabia motywację [...].
- Według mnie edukacja online nie jest zła, potrafię się podczas zajęć zmotywować oraz udzielać, ale lepiej było uczęszczać na zajęcia stacjonarne [...].
- Brakuje mi motywacji, brakuje mi realnych zajęć z resztą. Mam od dawna dość pracy online i studiów online. Męczę się z tym strasznie.
- Chciałbym jak najszybciej oddzielić studia od domu, ponieważ tracę motywację do uczenia się będąc w swojej strefie komfortu.

Podjęto także próbę ustalenia, czy studenci dostrzegają różnice w swoim zaangażowaniu podczas zajęć online i zajęć stacjonarnych (tabela 4).

Tabela 4. Ocena różnic w zaangażowaniu studentów podczas nauki online i nauki stacjonarnej z uwzględnieniem trybu studiów

Czy dostrzegasz różnice w swoim zaangażowaniu podczas zajęć online i zajęć stacjonarnych?	Studenci stacjonarni		Studenci niestacjonarni		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Tak, jestem bardziej zaangażowany/a podczas zajęć online	59	20,6	17	27,0	76	21,7
Tak, byłem/am bardziej zaangażowany/a podczas zajęć stacjonarnych	139	48,4	23	36,5	162	46,3
Nie widzę różnic	89	31,0	23	36,5	112	32,0
Razem	287	100,0	63	100,0	350	100,0

$\chi^2 = 3,057$, $df = 2$, $p = 0,217$

Źródło: badania własne.

Analiza danych zawartych w tabeli 4 pozwala skonstatować, że prawie połowa badanych (46,3%) przyznała, że była bardziej zaangażowana podczas zajęć stacjonarnych, natomiast niemal co trzeci student (32%) nie dostrzegł zmiany w swoim poziomie zaangażowania w zależności od formy edukacji. Nieco więcej niż jedna piąta badanych (21,7%) wskazała, że była bardziej zaangażowana podczas zajęć online niż w trakcie zajęć na uczelni. Nie odnotowano istotnej zależności między trybem studiów a oceną różnic w zaangażowaniu studentów w zajęcia stacjonarne i zdalne. Respondenci w swoich wypowiedziach, dotyczących edukacji online, wielokrotnie poruszali kwestie zaangażowania:

- Moim zdaniem edukacja online ma duży wpływ na nasze samopoczucie i zaangażowanie, jest trudniej nam się skoncentrować oraz nasze samopoczucie pogarsza się.
- Edukacja online jest wygodna, ale mniej skłania do zaangażowania. Nie skupiam się na tematach, mam problem z tworzeniem notatek oraz systematycznym przygotowaniem się do zajęć.
- Edukację online uważam za całkiem niezły sposób przekazywania wiedzy, minusem są w mojej opinii czynniki zewnętrzne, które wpływają na koncentrację i zaangażowanie na zajęciach takie jak social media oraz gry. Podczas zajęć stacjonarnych jest mniej czynników zewnętrznych, które mogą odciągać uwagę studentów od zajęć.

Poproszono studentów o ocenę nakładu pracy podczas nauki online w porównaniu z nauką w trybie stacjonarnym. Uzyskane rezultaty zawarto w tabeli 5.

Tabela 5. Ocena nakładu pracy podczas nauki online i nauki stacjonarnej z uwzględnieniem trybu studiów

Twierdzenie	Studenci stacjonarni		Studenci niestacjonarni		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Edukacja stacjonarna wymagała ode mnie więcej pracy	121	42,2	25	39,7	146	41,7
Edukacja online wymagała ode mnie więcej pracy	71	24,7	15	23,8	86	24,6
Nie dostrzegam różnicy w nakładzie pracy między edukacją online a edukacją stacjonarną	95	33,1	23	36,5	118	33,7
Razem	287	100,0	63	100,0	350	100,0

$\chi^2 = 0,272$, $df = 2$, $p = 0,873$

Źródło: badania własne.

Okazało się, że największą grupę (41,7%) stanowili studenci, którzy twierdzili, że edukacja stacjonarna wymagała od nich więcej pracy niż edukacja zdalna. Co czwarty badany (24,6%) zgodził się z twierdzeniem, że edukacja online wymagała od niego więcej wysiłku niż stacjonarna. Natomiast co trzeci respondent (33,7%) nie dostrzegł różnicy. Wynik testu chi-kwadrat okazał się nieistotny statystycznie.

W trakcie badań starano się także dowiedzieć, jakie są preferencje studentów dotyczące przyszłej formy edukacji, czyli tej, która miałaby być realizowana po zakończeniu pandemii (tabela 6).

Tabela 6. Preferencje studentów dotyczące formy edukacji po pandemii z uwzględnieniem trybu studiów

W jakiej formie chciał(a)byś kontynuować naukę po pandemii?	Studenci stacjonarni		Studenci niestacjonarni		Ogółem	
	N	%	N	%	N	%
Stacjonarnie	104	36,2	15	23,8	119	34,0
Hybrydowo	111	38,7	34	54,0	145	41,4
Online	72	25,1	14	22,2	86	24,6
Razem	287	100,0	63	100,0	350	100,0

$\chi^2 = 5,435$, $df = 2$, $p = 0,066$

Źródło: badania własne.

Analiza wyników wskazuje na to, że największą grupę (41,4%) stanowią studenci, którzy chcieliby kontynuować naukę w systemie hybrydowym. Co czwarty respondent (24,6%) chętnie zostałaby przy nauce online. Nieco ponad co trzeci badany

(34%) preferuje pełny powrót w mury uczelni. Analizując wartości procentowe, można zauważyć, że w grupie studentów zaocznych ponad połowa (54%) życzyła-by sobie formy hybrydowej, natomiast w grupie studentów stacjonarnych – 38,7%. Zależność między preferowaną formą edukacji a trybem studiów jest istotna na poziomie tendencji statystycznej ($p = 0,066$).

Wgląd w to, za co niektórzy studenci polubili naukę online, dają następujące wypowiedzi:

- Edukacja online dla mnie okazała się bardzo pomocna. Miałam więcej czasu ze względu na brak konieczności dojazdu na uczelnię, co wpłynęło na spokojniejszą i lepiej zorganizowaną naukę. Dodatkowo dla mnie, jako introwertyka, dała mi większe poczucie spokoju, mniejszą ilość stresu i czas na poukładanie swoich wewnętrznych myśli i przeżyć.
- Jestem zadowolona z nauki online, mogę uczyć się bezpośrednio z swojego pokoju, wszystko mam w jednym miejscu, jeżeli chodzi o studia zaoczne nauka online to super rozwiązanie.
- Pozwala zaoszczędzić czas, a wiedza przekazywana jest w ten sam skuteczny sposób. W trybie stacjonarnym bardzo dużo czasu traciło się podczas okienek. [...] Edukację online oceniam bardzo dobrze.

Podsumowując, do niewątpliwych walorów edukacji zdalnej studenci zaliczyli oszczędność czasu, zmniejszenie kosztów związanych z zakwaterowaniem i dojeżdżaniem na uczelnię, możliwość uczestniczenia w zajęciach z dowolnego miejsca, większą łatwość w godzeniu studiów z pracą lub obowiązkami domowymi, większą śmiałość w zabieraniu głosu na forum, lepsze zorganizowanie się i skupienie, zwłaszcza w przypadku osób introwertywnych i preferujących stałość warunków uczenia się.

Dyskusja wyników

W toku dociekań badawczych poszukiwano odpowiedzi na pytanie, jaką postawę mają studenci wobec edukacji zdalnej. Analiza wypowiedzi respondentów pozwoliła na konstatację, że niemal taki sam procent badanych prezentował postawę pozytywną wobec edukacji online (37%), co negatywną (34,1%) i to niezależnie od trybu studiowania (stacjonarne vs niestacjonarne). Pozostali przyjęli postawę umiarkowaną (28,9%), dostrzegając zarówno jej wady, jak i zalety. Wyniki te korespondują z rezultatami badań Piotra Długosza, przeprowadzonych wśród studentów Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie (Długosz, 2020, s. 10, 34).

Na podstawie analizy opinii przytoczonych w tym artykule można zauważyć, że osoby pozytywnie nastawione do nauki online wskazywały na to, że miały dzięki niej więcej czasu dla siebie, stały się bardziej samodzielne, lepiej się skupiały na nauce i mniej się stresowały. Natomiast respondenci o negatywnym stosunku zgłaszali dolegliwości bólowe (ból oczu i kręgosłupa), trudności z koncentracją i angażowaniem się w zajęcia oraz sygnalizowali dotkliwość braku zaspokojenia

potrzeby bezpośredniego kontaktu z ludźmi. Również we wspomnianym już raporcie P. Długosza, ponad połowa studentów, wskazując na wady edukacji zdalnej, wymieniła brak kontaktu z rówieśnikami i wykładowcami, a niemal co drugi student przyznał, że brakowało mu chęci do nauki (Długosz, 2020, s. 41). Krakowscy studenci wskazywali także na podobne zalety edukacji zdalnej co studenci uczelni miasta Opola, m.in. oszczędność czasu, bezpieczeństwo i komfort warunków uczenia się o dowolnej porze (Długosz, 2020, s. 38). W badaniach Miłosza W. Romaniuka i Joanny Łukasiewicz-Wieleby (2021, s. 38) głównym walorem e-edukacji okazał się brak konieczności dojeżdżania na uczelnię.

Wyniki badań własnych wskazują na to, że studenci ocenili poziom umiejętności obsługi programów wykorzystywanych do nauki online jako dobry. Zadeklarowali również dobry poziom przystosowania się do tej formy edukacji. Koresponduje to z danymi zawartymi w raporcie GUS z 2020 roku, z którego wynika, że najwyższe odsetki osób posiadających ponadpodstawowe cyfrowe umiejętności komunikacyjne odnotowano wśród osób mieszcących się w przedziale wiekowym od 16 do 24 lat i od 25 do 34 lat (odpowiednio 95,4% i 87,9%) (*Spółeczeństwo informacyjne...* 2020, s. 159).

W toku analiz ustalono także, że nakład pracy podczas zajęć stacjonarnych i zajęć online co trzeci ankietowany określił jako podobny. Największą grupę stanowiły jednak osoby, które zadeklarowały, iż edukacja stacjonarna wymagała od nich więcej wysiłku. Co czwarty badany był odmiennego zdania. Informacje o przeciążeniu pracą zdalną były sygnalizowane również w innych raportach (Długosz, 2020, s. 42; Zawadka i in., 2020; s. 11–12, 19; Mazur, 2021, s. 12).

W badaniu opolskich studentów podjęto próbę określenia, czy dostrzegają oni różnice w swoim zaangażowaniu i motywacji do nauki podczas zajęć online w porównaniu z zajęciami stacjonarnymi. W świetle otrzymanych rezultatów, stwierdzono, że w trakcie ćwiczeń i wykładów realizowanych w murach uczelni prawie połowa respondentów była bardziej zaangażowana. Co drugi badany był zmotywowany do nauki w większym stopniu niż podczas pracy za pośrednictwem internetu. Prawdopodobnie był to efekt braku bezpośredniego kontaktu z rówieśnikami i wykładowcami. Spotkania na żywo z pewnością działają mobilizująco i sprzyjają tworzeniu niepowtarzalnej atmosfery studiów, którą zdecydowanie trudniej było stworzyć w przestrzeni cyfrowej. Warto jednak zaznaczyć, że co trzeci student nie dostrzegł zmian w swoim zaangażowaniu i motywacji w trakcie nauki online, co może świadczyć o skutecznym przystosowaniu się do nowych warunków. Ponadto odnotowano istotną różnicę w ocenie motywacji między studentami studiów stacjonarnych i niestacjonarnych. Otóż prawie połowa respondentów kształcących się w trybie niestacjonarnym zadeklarowała, że zarówno w trakcie nauki online, jak i stacjonarnej była zmotywowana do nauki w takim samym stopniu. Być może wynika to z tego, że osoby będące na studiach eksternistycznych szczególnie doceniły możliwości, jakie stworzyła e-edukacja, mianowicie bardziej efektywnego godzenia obowiązków zawodowych i rodzinnych z uczelnianymi.

W badaniach własnych postawiono również pytanie o to, w jakiej formie studenci chcieliby kontynuować naukę po pandemii. Analiza danych wykazała, że nieco więcej niż co trzeci badany chciałby kontynuować naukę stacjonarnie, a największą grupę stanowiły osoby preferujące formę hybrydową. Co ciekawe, co czwarty student zadeklarował chęć kontynuowania nauki online. Co sprawiło, że jedna czwarta respondentów chciałby studiować już tylko zdalnie? Prawdopodobnie wiąże się to z zaletami edukacji online, na które wskazywali studenci. Ponadto wysoko ocenili oni także możliwość rozwijania umiejętności zarządzania sobą w czasie, organizacji i planowania pracy własnej oraz wyrażania własnego zdania w trakcie kształcenia na odległość (Franczyk, Rajchel, 2021). Innym powodem mogą być określone cechy osobowości. Interesujących danych dostarczyło badanie zespołu amerykańskich naukowców (Rettew i in., 2021) zrealizowane wśród studentów Uniwersytetu Vermont (N=484). Wynika z niego, że osoby introwertywne zgłaszały lekką poprawę nastroju w okresie izolacji, natomiast osoby ekstrawertyczne sygnalizowały obniżenie go (Rettew i in., 2021). Ponieważ wysoki poziom introwersji wiąże się z preferowaniem niskiego poziomu stymulacji i małą towarzyskością, to prawdopodobnie warunki odosobnienia we własnym domu nie były tak dotkliwe dla introwertyków, jak dla ekstrawertyków, którzy zyskują energię przebywając wśród innych ludzi i nie lubią spędzać czasu w samotności. Może dlatego niektóre opinie studentów na temat edukacji zdalnej były tak skrajne: od „Mogłaby w ogóle nie istnieć.”, po „[...] Jak dla mnie mogłyby trwać wiecznie”.

Reasumując, edukacja online ma zarówno swoich zwolenników, jak i przeciwników. Większość studentów skutecznie zaadaptowała się do zdalnego procesu uczenia się, o czym świadczy fakt, że duża część z nich chciałaby kontynuować naukę w formie hybrydowej. Na pewno umiejętności cyfrowe, które rozwinęli zarówno wykładowcy, jak i słuchacze warto wykorzystywać w przyszłości. Kwestią otwartą jest, w jakim zakresie edukacja zdalna powinna być uwzględniana w programach studiów.

Bibliografia

1. Aucejo, E.M., French, J.F, Ugalde Araya, M. P., Zafar, B. (2020). The impact of COVID-19 on student experiences and expectations: Evidence from a survey. *Journal of Public Economics* 191:104271, s. 1–15, doi: 10.1016/j.jpubeco.2020.104271.
2. Białas, K., Głaba, P., Hanusko, K., Serafin, P., Waryszak, M., Zdral, S. (2020), *Sytuacja studentów w czasie epidemii koronawirusa. Raport NZS*. Warszawa: Niezależne Zrzeszenie Studentów. https://nzs.org.pl/wp-content/uploads/2020/04/NZS_Sytuacja-studentow_w_czasie_epidemii_koronawirusa.pdf [dostęp: 10.12.2022].
3. Chaturvedi, K., Vishwakarma, D. K., Singh, N. (2021). COVID-19 and its impact on education, social life and mental health of students: A survey. *Children and Youth Services Review* 121:105866, s. 1–6, doi: 10.1016/j.childyouth.2020.105866.
4. Cullinan, J., Flannery, D., Harold, J., Lyons, S., Palcic, D. (2021). The disconnected: COVID-19 and disparities in access to quality broadband for higher education students. *International Journal of Educational Technology in Higher Education* 18:26, s. 1–21, doi: 10.1186/s41239-021-00262-1.

5. Czapliński, P., Dynowska-Chmielewska, K., Federowicz, M., Giza-Poleszczuk, A., Gorzeńska, O., Karwińska, A., Traba, R., Wiśniewski, J., Zwierzdzyński, M. (2020). *Raport Edukacja. Między pandemią COVID-19 a edukacją przyszłości*. Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej. Open Eyes Economy Summit. <https://oees.pl/wp-content/uploads/2020/08/Raport-edukacja.pdf> [dostęp: 10.12.2022].
6. Długosz, P. (2020). *Raport z II etapu badań studentów Uniwersytetu Pedagogicznego. Opinia na temat zdalnego nauczania i samopoczucia psychicznego*. Kraków: Instytut Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. <https://ifis.up.krakow.pl/wp-content/uploads/sites/9/2020/06/Raport-Studentci-UP-II-etap.pdf> [dostęp: 10.12.2021].
7. Filho, W.L., Wall, T., Rayman-Bacchus, L., Mifsud, M., Pritchard, D., J., Orlovic Lovren, V., Farinha, C., Petrovic, D., S., Lateef Balogun, A. (2021). Impacts of COVID-19 and social isolation on academic staff and students at universities: a cross-sectional study. *BMC Public Health* 21:1213, s. 1–19, doi: 10.1186/s12889-021-11040-z.
8. Franczyk, A., Rajchel, A. (2021). Rozwój kompetencji społecznych studentów w dobie nauczania online. *Kultura i Edukacja* 3, s. 148–168, doi: 10.15804/kie.2021.03.08. ISSN 1230-266.
9. Holzer, J., Lüftenegger, M., Korlat, S., Pelikan, E., Salmela-Aro, K., Spiel, C., Schober, B. (2021), Higher Education in Times of COVID-19: University Students' Basic Need Satisfaction, Self-Regulated Learning, and Well-Being. "AERA Open" 7: 1, s. 1–13, doi: 10.1177/23328584211003164.
10. Jojoa, M., Lazaro, E., Garcia-Zapirain, B., Gonzalez, M.J., Urizar, E. (2021). The Impact of COVID 19 on University Staff and Students from Iberoamerica: Online Learning and Teaching Experience. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 18(11):5820, s. 1–20, doi: 10.3390/ijerph18115820.
11. Konieczek, M. (2017), E-learning – nowoczesna forma edukacji. *Rynek – Społeczeństwo – Kultura* 1(22), s. 36–40.
12. Mazur, J. (2021). *Nauczanie zdalne. Oswojenie (nie)znanego. Wpływ pandemii COVID-19 na szkolnictwo wyższe*. Oprac. J. Mazur, DELab UW. Warszawa: Inkubator Uniwersytetu Warszawskiego. <https://www.delab.uw.edu.pl/raporty/nauczanie-zdalne-oswojenie-nieznanego> [dostęp: 10.12.2021].
13. Rettew, D.C., McGinnis, E.W., Copeland, W., Nardone, H.Y., Bai, Y., Rettew, J., Devadenam, V., Hudziak, J.J. (2021). Personality trait predictors of adjustment during the COVID pandemic among college students. *Plos One* 16(10): e0259431, s. 1–11, doi: 10.1371/journal.pone.0248895.
14. Romaniuk, M.W., Łukasiewicz-Wieleba, J., (2021). Raport z badań. Zdalna edukacja kryzysowa w APS w okresie pandemii COVID-19. Z perspektywy rocznych doświadczeń, Warszawa: Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej. <https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/19833/Raport%20z%20badania%20z%20zdalna%20edukacja%20kryzysowa%20w%20APS%20w%20okresie%20pandemii%20COVID19.%20z%20perspektywy%20rocznych%20do%20C5%9Bwiadcze%20C5%84..pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp: 10.12.2021].
15. Romaniuk, M.W., Łukasiewicz-Wieleba, J. (2021). Challenges of administering university examinations remotely during the COVID-19 pandemic. *e-mentor* 3(90), s. 22–31, doi: 10.15219/em90.1519.
16. Romaniuk, M.W., Łukasiewicz-Wieleba, J., Kohut, S. (2020). Nauczyciele akademicki wobec kryzysowej edukacji zdalnej, *e-mentor*, 5(87), s. 15–26, doi: 10.15219/em87.1489.
17. Rubacha, K. (2008). *Metodologia badań nad edukacją*. Warszawa: Grupa Kapitałowa WSiP.

18. Sahu, P. (2020). Closure of Universities Due to Coronavirus Disease 2019 (COVID-19): Impact on Education and Mental Health of Students and Academic Staff. *Cureus* 12(4): e7541, s. 1–6, doi: 10.7759/cureus.7541.
19. Son, C., Hegde, S., Smith, A., Wang, X., Sasangohar, F. (2020). Effects of COVID-19 on College Students' Mental Health in the United States: Interview Survey Study. *Journal of Medical Internet Research* 22(9):e21279, s. 1–14, doi: 10.2196/21279.
20. *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce w 2020 r.* (2020). Warszawa, Szczecin: Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Szczecinie. https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5497/1/14/1/spoleczenstwo_informacyjne_w_polsce_w_2020_r.pdf. [dostęp: 10.12.2022].
21. Zając, M. (2021). *Nauczanie zdalne vs nauczanie online czyli e-learning*. Blog o edukacji „e-mentor”, <http://www.e-mentor.edu.pl/blog/wpis/id/105>. [dostęp: 10.12.2021].
22. Zanna, M.P., Rempel, J.K. (1988). Attitudes: A new look at an old concept. W: D. Bar-Tal, A.W. Kruglanski (ed.). *The social psychology of knowledge* (s. 315–334). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
23. Zawadka, J., Plewko, J., Nowakowska, I., Kochańska, M., Miękiś, A., Haman, E. (2020). *Raport z badania „Problemy studentów Uniwersytetu Warszawskiego ze specyficznymi trudnościami w uczeniu się podczas nauczania zdalnego związanego z epidemią COVID-19*, https://bon.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2020/10/raport_problemy_studentow_uw_covid_19.pdf [dostęp: 10.12.2021].

dr Agnieszka Franczyk

Uniwersytet Opolski

dr Anna Rajchel

Politechnika Opolska